

та фізичних особливостей злочинця за слідами кримінального правопорушення визначає можливості вирішення ряду задач, що стоять перед правоохоронними органами, а також сприяє звуженню кола підозрюваних осіб та прогнозуванню поведінки злочинця у майбутньому (при затриманні, проведенні слідчих дій). У цілому доцільно було б створити специфічну базу даних, в якій описувалися характеристики невідомих осіб, які вчинили злочин, в тісному зв'язку із описом їх фізичних, динамічних особливостей та психології. Звісно, інформація, що міститься в такій базі, матиме лише орієнтовний характер, однак вона допомагатиме при розслідуванні злочинів, вчинених аналогічним способом.

1. Анфиногенов А.И. Психологический портрет преступника, его разработка в процессе расследования преступления : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / А.И. Анфиногенов. – М., 1997. – 183 с.

2. Гора І.В. Криміналістика : посіб. для підготов, до іспитів / І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К., 2004.

3. Положення про Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті : затв. наказом МВС від 28.07.2004 № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Плетенець Віктор Миколайович
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Вмінню спілкуватись при проведенні слідчих (розшукових) дій правоохоронцями приділяється значна увага. Так, більшість слідчих (97 %) в ході інтерв'ю визначили, що вміння спілкуватися є запорукою успіху розслідування та отримання необхідної інформації, вирішення конфліктних ситуацій. При цьому більшість слідчих (69 %) приділяють увагу та наповнюють відповідним значенням словесну комунікацію як засіб спілкування. При цьому лише третина (31 %) слідчих використовують у ході розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій невербальну комунікацію.

На питання про джерела отримання знань про «мову тіла» більшість слідчих визначала, що знає про неї з літератури, зокрема психології (27 %) від колег (21 %), перегляду відповідних фільмів (17 %), з практичного досвіду (51 %).

На питання, яким чином знання невербальної комунікації використовуються, слідчі зазначали: переважно в ході проведення допиту, слідчого експерименту, шляхом спостереження за реакцією відповідної особи на поставлені питання, застосування відповідних тактичних прийомів, зокрема формування

враження про поінформованість, демонстрація предметів, свідчень інших осіб, протоколів слідчих (розшукових) дій та додатків до них тощо.

Таким чином, склалася ситуація, коли, з одного боку, слідчі із використанням методів невербальної комунікації більш результативно проводять слідчі (розшукові) дії.

З іншого – значна частина слідчих проводить процесуальні дії більш формально. Так, кількість проваджень, що одночасно розслідуються, не дозволяють слідчим на належному рівні ознайомитися із існуючими науковими розробками у цій сфері і на підставі цього більш якісно організувати розслідування та використати засоби невербальної комунікації.

У результаті цього складається ситуація, коли провідна роль під час допиту належить вербальній складовій спілкування. У той же час значна частина допитуваних може давати неправдиві свідчення. Невербальну ж інформацію переважна більшість учасників контролювати не може, що знижує її значення.

Проблеми психолого-правових аспектів використання невербальної інформації під час допиту, як складового елемента правової практики, висвітлено у працях таких видатних науковців: Белкіна Р.С., Бахіна В.П., Салтевського М.В., Шепітька В.Ю., Коновалової В.О., Ароцкера Л.Ю., Пантелєєва В.А., Соловійова О.Б., Вишинського А.Я., Строговича М.С., Єнікеєва М.І., Кудрявцева В.М. та ін. У той же час працівниками практичних підрозділів на належному рівні дані знання не застосовуються, що обумовлює необхідність приділення даному питанню більшої уваги.

За деякими даними, у процесі взаємодії людей від 60 до 80 % інформації передається невербальними засобами вираження. При цьому тільки 7 % корисної інформації передається в ході спілкування за допомогою слів; до 38 % – за допомогою звуків і інтонації; понад 55 % – жестами і позою, рухами тіла, переміщеннями у просторі і т. ін. За іншими джерелами, у процесі спілкування 65 % інформації передається з використанням невербальних засобів, а на вимовляння слів звичайна людина в середньому витрачає не більше 10–11 хвилин на день [1].

Необхідність вивчення осіб, з якими проводитимуться процесуальні дії, постає ще у ході підготовки. Це обумовлено, у тому числі, необхідністю з'ясування як емоційного стану, так й внутрішнього світу, що має вплинути на обрання не тільки організаційно-тактичних заходів, а й засобів комунікації.

Залежно від конкретного кримінального провадження використовуються такі методи пізнання: спостереження (відкрите / приховане), розмова, експеримент (щодо події злочину; інших обставин, які поки що не мають відношення до події злочину) [2].

Джерелами невербальної інформації слід вважати: 1) усну мову допитуваного, зокрема такі його індивідуальні особливості, як висота голосу, діапазон звукових частот, резонанс, темп і контроль мови, її інтенсивність, наявність пауз тощо; 2) обличчя (почервоніння чи збліднення, пітливість шкіри обличчя, рух лицевих м'язів, гримаси тощо); 3) очі (певне інформативне значення матимуть зменшення чи розширення зіниць, підведення очей у певному напрямку при відповіді на запитання тощо);

4) руки та інші частини тіла, зокрема жести, тремтіння рук, прагнення їх «сховати», проступання поту на частинах тіла тощо; 5) дії, поведінку, рухи тіла допитуваного як інформативний прояв його стану та реакцій; 6) одяг (його вигляд, стан, наявність чи відсутність певного стилю) та інші супутні речі (браслети, ланцюжки, сумки, документи тощо) [3].

Знання слідчим особливостей невербальної інформації може сприяти у розпізнанні правдивості свідчень допитуваної особи, що зумовлено здатністю цієї інформації: 1) виражати те саме значення, що й мова; 2) передувати значенню, що передається мовою; 2) виражати протилежне змісту мови значення; 3) підкреслювати окрему частину вербального тексту; 4) замінювати окрему фразу чи слово; 5) заповнювати паузу, вказуючи на наміри допитуваного продовжити після пошуку ним потрібних слів, висловів тощо; 6) регулювати потік мови та зберігати контакт між допитуваним і слідчим [4].

Таким чином, при розслідуванні злочинів важливу роль посідає невербальна інформація. Не розбираючись у психологічній сутності людини, психологічних умовах та причинах людських дій і відносин, слідчому досить складно прийняти вірні процесуальні рішення.

1. Зейкан Я. П. Методика перехресного допиту в суді / Я. П. Зейкан. – Х. : Фактор, 2016. – 192 с.

2. Ващук О.П. Можливості використання невербальної інформації при проведенні допиту / О.П. Ващук // Митна справа. – 2013. – № 5 (89) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=Ms 2013 5\(2.2\) 11](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=Ms 2013 5(2.2) 11)

3. Лозовая С.Н. Некоторые аспекты распознавания лжи при производстве вербальных следственных действий / С.Н. Лозовая // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 256–260.

4. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія. – К., 2005. – 324 с.

Севідов Олександр Анатолійович

доцент кафедри,

кандидат юридичних наук

Бурбело Богдан Анатолійович

викладач кафедри

(кафедра криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕННЯХ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Загальновідомо, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою дією, яка використовується для отримання повних та об'єктивно відображаючих дійсність свідчень, перевірки даних щодо події злочину, встановлення обста-